

7. Роспонд С. Структура и стратиграфия восточнославянских топонимов/ С.Роспонд // Восточнославянская ономастика. – М.: “Наука”, 1972. – С.9 – 89.
8. Словник гідронімів України. – К.: “ Наукова думка”, 1979. – 780с.
9. Суперанская А.В. Слово на географической карте / А.В. Суперанская // Ономастика та етимологія: збірник наукових праць. – К., 1997. – С.224 – 232.
10. Торчинська Н.М., Торчинський М.М. Словник власних географічних назв Хмельницької області / Н.М. Торчинська, М.М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 548 с.
11. Торчинський М.М. Відгідронімні ойконіми Південно-Західного Поділля / М.М. Торчинський // Навчально-виховний процес в середній та вищій школі: проблеми, пошуки, перспективи: збірник наукових праць. – Випуск 1. – Умань, 1992. – С.123 – 130.
12. Україна. Оглядова мапа. Мірило 1: 1000000. – К., 1994.
13. Українська РСР: Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946. – К., 1947. – 1064 с.
14. Франко З.Т. Хто ми? Звідки родом? / З.Т. Франко – К. : Т-во “Знання” УРСР, 1990. – 48с.
15. A Description of Ukraine. Juillaum Le Vasseur Sieur de Beauplan / Cambridge, Massachusetts, 1993.
17. Moguš M. Hidronimijski ojkonimi / M. Moguš // Četrta jugoslovanska jnjmastičnf konferenca: Zbornik referatov. – Ljubljana, 1981. – С.135 – 141.
18. Rospond S. Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych/ S.Rospond // Prace Wrocławskiego towarzystwa naukowego. – Ser.A.№58. – Wrocław, 1957. – С.28 – 53.
19. Šmilauer V. Osídlení Čech v světle místních jmen./V. Šmilauer // Praha, 1960. – 391с.

Summary. The author examined Hydronimyc toponyms of Podolia as the part of Ukrainian toponimic system. The specific types and models of nomination of Hydronimyc toponyms are defined on Beauplan's maps.

Key words: common noun, the proper name, toponym, oikonim, hydronim.

УДК 811.161.2'38:821.161.2-31.P1/7.08

І.Б. Бородій

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМ НА ОЗНАЧЕННЯ ЛЮБОВІ У РОМАНІ І.РОЗДОБУДЬКО “ЗІВ’ЯЛІ КВІТИ ВИКИДАЮТЬ”

Лінгвостилістичні дослідження визначають проблеми побудови текстів та вербалізацію основних загальнолюдських понять через призму авторського світобачення.

Ключові слова: метафора, мовостиль, ідіолект, метафоричні перенесення, лексична інтерпретація.

У сучасному мовознавстві проблемам вивчення мовотворчості окремих письменників приділяється велика увага. Так, досліджувалися поетичні ідіолекти (їх складники) Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Павла Тичини, Максима Рильського, Івана Драча, Миколи Вінграновського, Василя Стуса, Богдана-Ігоря Антонича, Юрія Клена, Тодося Осьмачки, Миколи Зерова, Олександра Олеся та ін.

Темою дослідження є ідіостиль відомої сучасної письменниці та журналістки Ірен Роздобудько.

Авторка відомих трилерів, переможець конкурсу “Коронація слова”, лауреат міжнародної премії ім. Юрія Долгорукого. Нині – головний редактор журналу “Караван історій. Україна”.

Предметом роботи є лексеми на означення любові, метафоричні перенесення та лексична репрезентація групи на означення кохання в романі І. Роздобудько “Зів’ялі квіти викидають”.

Зів’ялі квіти, які зберігаються в душі у вигляді жалю за минулим або нездійсненим, треба викидати. Про це – історія двох актрис, колишніх “зірок” радянського кіно, і однієї молодій жінки, яка доглядає за ними в притулку для самотніх акторів. Все життя ці актриси запекло ворогували між собою, адже були суперницями в коханні до чоловіка, який виявився не вартим любові та самопожертви. І тільки наприкінці життя обидві зрозуміли, що могли б бути... найкращими і найвірнішими подругами.

Мета роботи – якомога повніше зафіксувати коло лексем з прямим і переносним значенням на ознаку лексико-семантичного поля “кохання” в прозі І. Роздобудько, а саме на нашому матеріалі.

Актуальність дослідження обумовлена пильною увагою сучасної лінгвостилістики до специфіки ідіостилів окремих письменників (праці В.П. Григор’єва, Л.В. Зубової, Н.А. Кожевнікової, Е.А. Некрасової, Н.К. Соколової, С.В. Старцевої, Л.Д. Бугайової, Н.С. Полотнової та ін.). Вона також пов’язана із зростаючою зацікавленістю проблемами організації внутрішнього лексикону людини, з маловивченістю когнітивного рівня мовної здатності і концепта як одного з основних термінів когнітивної лінгвістики щодо художнього ідіостилу.

Макрополе “любов” в прозі І. Роздобудько є досить суттєвим фрагментом індивідуальної картини світу автора і являє собою складну мисленнєву сутність, що формується у свідомості письменниці смисловими планами: “почуття гарячої душевної прихильності, потяг до коханої, почуття глибокої та щирої прихильності до Батьківщини (рідної землі) і друзів”.

Наприклад: *“Кохання – це те, що не повинно виходити з голови. Воно існує на рівні грудей (але поза серцем. Десь посередині. Де, як кажуть, міститься 21 грам душі) й трохи нижче від шлунка. Тобто там, де болить найбільше. Голова – ворог кохання”* (16).

Перераховані смислові прошарки групи на означення любові не мають чітких меж і виявляють нерозривну злитість в ідіостилі І. Роздобудько, що свідчить про виняткову своєрідність досліджуваного мисленнєвого утворення.

У художній творчості письменниці досить багато різних тропів, які надають творам емоційного забарвлення, багатства слова. Проте найпочесніше місце, на нашу думку, займає метафора. Звернімо увагу на такі метафори: *“Велике кохання, на яке вона чекала, прийшло несподівано у вигляді набагато старшого чоловіка, режисера, особистості настільки харизматичної, що його мовчання було вагомішим за слова десяти не менш визначних людей...”* (33).

Метафори І. Роздобудько мають індивідуальний характер, допомагають детальніше проаналізувати особливий стиль авторки. Але перед тим, як почати вже безпосередньо аналізувати метафоричну систему письменниці, хотілося б звернутися до тлумачення самого поняття метафори, а також до розвитку поглядів на природу метафори.

Метафора [1, 307] (грец. *μεταφρά*, букв. – перенесення) – семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об’єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об’єктами при відображенні в свідомості мовця. Ще Аристотель вважав метафору водночас і порівнянням (без слова “як”). Але у порівнянні фігурують обидва члени зіставлення, тоді як у метафори один член уподібнення здебільшого тільки має на увазі. Тому її ще називають “прихованим порівнянням”: *“Те, що вона була кретинкою (вважайте – собакою), поширювалося лише на цю ділянку її свідомості”* (34); *“Інакше він, увесь світ, утратив глузд”* (35); *“Мабуть, ця стара жінка в ще старішій гойдалці була такою самою – скупченням нервів, судячи з її сухорлявої статури та стриманої поведінки”* (44); *“Стефка знала, що вона ніколи не виходить ані до кореспондентів, котрі часом навідуються сюди, щоб написати сльозогінний матеріал, ані до інших “данайців”, котрі до свят приносять у притулок свої дари”* (47).

Метафора полягає у використанні певної лексики для позначення фактів і явищ, подібних за деякими ознаками до тих, які позначає ця лексика. Наприклад, у реченні: *“А це вона хотіла особисто вибрати ту доленосу курку – бажано білу в чорну цяточку (або навпаки) – “курочку Рябу”, прародительку Всесвіту”* (71) обігрується поняття давньої дискусії людства: що було першим, курка чи яйце. От як пояснював О. Потебня [2, 16] назву рослини мати-й-мачуха: *“Рідна мати любить, як літнє сонце гріє, а мачуха любить – холодна, як зимове сонце, як зима”*. Саме цей приклад і погляд ліг в основу назви тієї рослини. Особливість її полягає в тому, що поверхня її листя блискуча й холодна, а нижня – білувата, тепла, м’яка, ніби вкрита білим павутинням. Таким чином, рослина є “матір’ю” і “мачухою”. Якщо в цьому прикладі можна говорити про метафору як усвідомлене порівняння, то в далекі від нас часи метафора була і наслідком первісного отождоження різних об’єктів.

Метафора – основний шлях постання нових значень слова. Метафора є загальним розвитком порівняння. Якщо при порівнянні предмети лише зближуються, то в метафорі ознаки додаткового предмета повністю переносяться на основний предмет, а додатковий предмет повністю опускається. Складніші види метафор в чомусь подібні до загадок, “відгадування” яких активізує читацьке сприйняття, приносить естетичну насолоду.

Як і інші тропи, метафора сягає своїм корінням антропоморфного та пантеїстичного світовідчуття. У повсякденній роботі користуємося метафорами, у яких вже не відчувається їх образність:

“Я вже думав, що ніколи, ніколи не відчую смак своєї юності, молодості” (78).

Чи не найчастіше маємо справу з атропо-, зоо-, та ботаноморфною метафоризацією – “оживленням” предметів і явищ, приписуванням їм властивостей людей, тварин, рослин. На позначення цього виду метафори вживають кілька термінів – персоніфікація, уособлення, втілення.

Іноді персоніфікацію розглядають як різновид уособлення, іноді, навпаки, уособлення вважають “вужчим” від персоніфікації, хоч стилістично це – прямі відповідники: персоне = особа. Крім того, про персоніфікацію (уособлення) мовиться і в тих випадках, коли йдеться про втілення в одній особі (персонажі) певних збірних та типових рис, абстрактних категорій тощо, – і в таких випадках маємо справу вже не з метафорою як тропом, а з принципом образотворення в широкому розумінні.

Усе це сприяє виробленню термінологічної чіткості. Тож, цей вид метафори можна означити аксіоматичними і поки нетермінологічним поняттям “оживлення”. Зворотнім видом постає опредмечення – уподібнення людських якостей, абстрактних понять, мислительних і психічних процесів речового, предметного, матеріального світу: потік свідомості, глибина узагальнень, ланцюжок асоціацій, гострота розуму.

Ще один вид метафори – у(роз)подібнення предметів, речей, явищ, аспектів зовнішнього світу, проєктованих ніби на себе самих: “Я сховала фотографію в кишеню халата й ще раз кинула погляд на самотній чорний фотель біля вікна. Вечір напередодні зимових свят зробив зі мною казкову річ: “старий генерал” видовжився, виструнчився і відсалютував мені за всіма правилами військового етикету. Я усміхнулася йому і тихо-тихо зачинила двері” (179).

Різновидів оживлення є кілька, основні з них – антропоморфізація (персоніфікація або ж уособлення), зооморфізація, ботаноморфізація. Основні різновиди опредмечення – це уподібнення до предметів і уподібнення до явищ. У тих випадках, коли перенесення назви з одного предмета (явища, дії, ознаки) на інший закріплюється в мовній системі як постійна (регулярно відтворювана у спілкуванні номінація), можна констатувати явище лексичної метафоризації. При цьому з’являються нові контексти сполучуваності переносної назви, які відповідають новим системам лексико-семантичних варіантів багатозначного слова.

Лексичні метафори, представлені в узуально вживаних лексико-семантичних варіантах, мають властивість втрачати свою первісну образну виразність, засновану на засадах порівняння, зіставлення відповідних ознак двох предметів. Порівняймо щодо цього втрачену первісної метафоричності виділеними словами: *залізна воля, ніжка стола, втрачати надію* тощо.

Як правило, художні метафори визначають індивідуально-творчу манеру окремого письменника, характеризуються зближенням на ґрунті порівняння або асоціацій найвіддаленіших елементів реальної дійсності. Художнім метафорам, на відміну від лексичних, не властива вільна відтворювальність у комунікативній практиці носіїв мови. Вони практично не виходять за межі творчої практики окремих авторів.

Тропеїчна система у художньому тексті представлена такими різновидами тропів: епітет, порівняння, метафора, метонімія, синекдоха тощо. Але одним із основних тропів є метафора: слово чи словосполучення, яке розкриває сутність і особливість одного явища через перенесення на нього схожих ознак і властивостей другого явища. При цьому прямі ознаки поєднуються з переносними.

Лексична метафора як своєрідна модель формування лексико-семантичних варіантів багатозначного слова реалізується за певними закономірностями, представленими в регулярних взаємозв’язках між порівняльними предметами, явищами і ознаками.

Отже, метафору можна розглядати як найкоротший і нетривіальний шлях до істини, бо вона, вихоплюючи і синтезуючи за асоціаціями певні ознаки, переходить світ предметів з усталеної таксономії на вищий щабель пізнання – у світ смислів.

Список використаних джерел

1. Українська мова : енциклопедія / ред. кол. В.М. Русанівський [та ін.]. – К. : Укр. енциклопедія, 2000. – 752с. : іл.
2. Потебня А.А. Эстетика и поэтика / А.А. Потебня. – М.: Искусство, 1976. – С. 221-226.

Summary. Linguistic and stylistic research works define the problems of texts composition and verbalization of main universal conceptions in the light of author’s world outlook.

Key words: metaphor, linguistic style, individual language, metaphorical conversion, lexical interpretation.